

המחלקה לחינוך
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

This project is funded by the European Union.

מדריך הוראה לעיד אל-א'דחא ולסיפור "מתן בסתר"

כתבה: רחל הרציון

מבוא – משמעות החג, הקשר לסיפור והוראתו

עיד אל-א'דחא, חג הקורבן, הוא החג החשוב ביותר בלוח השנה המוסלמי ושמו העממי הוא "אלעיד אלכפיר", כלומר "החג הגדול". עיד אלפטר נמשך שלושה ימים, ועיד אל-א'דחא נמשך ארבעה ימים. החג מתקיים ביום העשירי של חודש ד'ו אלח'ג'ה, החודש האחרון בשנה המוסלמית על פי לוח השנה ההיג'רי, ומסמל את סוף העלייה לרגל למֶכָּה, המכונה ח'ג'. חג המציין סוף של תקופת הכנה דתית או חברתית-תרבותית, או כפתיחת תקופה לחגים נוספים, חוזרת בחגים בתרבויות השונות. לדוגמה: עיד אלפטר מציין את שבירת הצום לסיום חודש הרמדאן; ראש השנה ויום הכיפורים מציינים את סוף חודש חשבון הנפש ובקשת הסליחות; חג המולד חל לאחר שבועות אחדים של הכנה הכוללת חשבון נפש, עשיית תשובה ומתן צדקה; חג השבועות חל שבעה שבועות אחרי הפסח; הפסחא מגיע מקץ תקופת סיגופים והכנה, וכפתח למועדי העלייה והפנטקוסט; ועיד אל-א'דחא מגיע בסיימה של העלייה השנתית לרגל למֶכָּה, על שלל מנהגיה.

עיד אל-א'דחא מתקשר לנכונותו של אברהם לציית לצו האלוהי להקריב את בנו, ומעלה על נס את חובתו של אברהם כלפי אלוהים, את חובתו של הבן לציית לאביו, ואת רחמי האל שאינו מתיר להקריב בני אדם, כפי שהיה נהוג בעבר בחברות אחרות.

בחג מתייחסים גם לסיפור הגר וישמעאל. על פי הקוראן והמסורת המוסלמית, אברהם חזר כמה פעמים לבקר את ישמעאל ואמו, לאחר ששילח אותם עד מכה. באחד מביקוריו טיהרו הוא ובנו את הפְּעֵבָה מהפולחן האילי שהונהג בה, והפכו אותה למקדש מונותאיסטי.

בחג', המתקיים לפני עיד אל-א'דחא, מקיפים עולי הרגל את הכעבה במכה, וכך נוהגים גם בבוקר היום התשיעי, שבו הם מקיפים את הכעבה בפעם האחרונה ומסתפרים. פעולות אלו מוציאות אותם ממצב האַחְרָאם, כלומר מצב הקדושה וההיטהרות שאליה נכנסו בתחילת החג'. מצוות החג ומנהגיו כוללים תפילה במסגד; שחיטת בעל חיים (אַיִל, פרה או גמל) כדי לתת חלק מהבשר לעניים ולאכול את השאר בסעודה משפחתית חגיגית; ניקיון יסודי, קניית בגדים חדשים, מתנות לילדים וברכות. יש הנוהגים לבקר בבית הקברות לזכר קרוביהם המתים.

התוכנית שאנו מציעים ללימוד החג מזמנת התייחסות לחג מנקודות מבט שונות, הן ביחס למאפיינים שנשמרים והן ביחס למאפיינים שהשתנו (למשל, חלק מהמוסלמים ממירים את השחיטה בתרומה לצדקה); כמו כן התכנית מאפשרת להעלות שאלות וסוגיות, המאתגרות את המציאות בה אנו חיים, ולדון בנושאים רלוונטיים ומשמעותיים גם לצעירים/ות בימינו, מבלי לפגוע בכבוד הדת והמסורת (ראו מבוא כולל לתכנית: "בין דת למסורת ותרבות").

התוכנית מאפשרת זאת גם בזכות המבנה שבו "הסיפור" הוא נקודת המוצא שממנה ניתן גם להתקשר למקורותיו, וגם להרחיב ולהעמיק את מעגלי המשמעויות והפרשנות בהתייחס למידע על החג ולדון בשאלות ובסוגיות שהוא מעלה בימינו.

הסיפור "מתן בסתר" נכתב על ידי אַלְטֵיב ע'נאִים במיוחד לעיד אל-א'דחא. מקורותיו הערביים מהדהדים בעלילה, בדמויות ובשפה, אך כדרכו של סיפור, הוא משאיר חללים רבים לשאלות הקוראים/ות ולפרשנותם/ן, מתוך מציאות חייהם/ן והעניין/ן שהם/ן מוצאים/ות בסיפור.

אתם/ן מוזמנים/ות לקרוא את הסיפור, כל אחד/ת בשפה המאפשרת לו/לה להיפגש עם הסיפור, להנאתכם/ן.

הסיפור מוער במידע ובקישורים, שמסייעים בהבנת מושגים ומוסיפים הקשרים. המושגים המוערים מופיעים עפ"י סדר הופעתם בסיפור.

איור: אסף בן ארוש

הסיפור "מתן בסתר" מוער במידע

באקה

באקה אלע'רבייה (אלגרבייה) היא באקה המערבית. ממזרח לבאקה אלע'רבייה שוכנת באקה א-שרקיייה שהיא באקה המזרחית. שני היישובים הוקמו במאה ה-17 כשני כפרים נפרדים. עם קביעת הקו הירוק לאחר מלחמת העצמאות הפריד הגבול בין שני היישובים: באקה אלע'רבייה בצד הישראלי של הגבול ובאקה א-שרקיייה בצדו הירדני. באקה אלע'רבייה הוא כפר הולדתו ומגוריו של אלטייב ע'נאיים, מספר הסיפור. על הקשר בינו, כילד וכיום, לבין באקה אלע'רבייה שהוכרה כעיר ב-1996 ניתן ללמוד במאמר "[בחג הרמדאן האחרון חזר לפעום הלב של באקה](#)" (פורסם ב-27.9.2009).

חג'

החג' נחשב לאחד מחמשת יסודות האסלאם, המחייבים כל מוסלמי. המילה הערבית חג' פירושה עלייה לרגל, והיא נגזרה כנראה מאותו שורש שממנו נגזרה המילה העברית חג. היא משמשת גם לתיאור צליינות נוצרית לארץ ישראל. יהודי פָּרָס משתמשים במילה זו לפעמים כדי לתאר עלייה לרגל של יהודים לארץ ישראל. מוסלמי שביצע את מצוות העלייה לרגל למכה, החג', זוכה בתואר חאג' כתוספת לשמו. בהקשר המוסלמי (בפרט אצל הסונים) המילה חג' מתארת את סדרת הטקסים שיש לקיים במכה ובסביבותיה בתקופה מסוימת של השנה. סוגים אחרים של עלייה לרגל (עלייה לרגל למכה, שלא בתקופה זו בשנה, או עלייה לרגל למקומות קדושים אחרים) מכונים בשמות אחרים. בחג', המתקיים לפני עיד אלאדחא, עולי הרגל מקיפים את הכעבה, ובהמשך מתקיימים טקסים נוספים, כהכנה לעיד אלאדחא ולשיאו של החג.

<--- קראו עוד על [החיים בארץ הקודש](#)

תפילת אלעשא

התפילה היא הטקס הדתי הבולט ביותר בחייו של שומר המצוות המוסלמי. היא נחשבת לאחת מחמש מצוות היסוד וקובעת את סדר יומו, מפני שהיא מתקיימת בזמנים מוגדרים של היום והלילה. תפילת אלעשא היא תפילת הלילה.

לפני כל אחת מחמש התפילות היומיות נוהג המואַדֵּין (המואזין) היושב במסגד לקרוא למאמינים לבוא להתפלל. נוסח הקריאה לתפילה קרוי "אֵדְ'אן". הקריאה נפתחת במשפט "אֵלְלָהוּ אַכְבֵּר" (אלוהים הוא הגדול מכול), המושמע ארבע פעמים בתחילת הקריאה לתפילה. לאחר מכן אומר המואַדֵּין את המשפטים הבאים – כל אחד מהם פעמיים: "מעיד אני כי אין אל מלבד אלוהים. מעיד אני כי מוחמד הוא שליחו של אלוהים. בואו לתפילה, בואו להצלחה, אלוהים הוא הגדול מכול". לבסוף, הקריאה "אין אל מלבד אלוהים" פעם אחת. בעקבות קריאת המואַדֵּין, מוסלמים הנוהגים להתפלל מתחילים את תפילתם, ביחידות או בציבור. לפני התפילה חייב כל מוסלמי להיטהר לעשות וְדוּאָ. הקורָאן והסונה מפרטים את הדרך שבה על המוסלמי לטהר את עצמו: "הו המאמינים, בקומכם להתפלל, רַחְצוּ את פניכם ואת ידיכם עד המרפקים, ונגבו את ראשיכם (ורחצו) את רגליכם עד הקרסוליים. ואם נטמאתם ואינכם מוצאים מים, בַּקְשׁוּ לכם חול נקי והעבירוהו על פניכם ועל ידיכם" (סורת השולחן הערוך [אלמאֵאֵדה] – 5, פסוק 6).

המסגד

משמעות המילה מסג'ד בערבית היא מקום שבו האדם משתחוה לאל וסוגד לו. המסגד נקרא גם ג'אמע, כלומר מקום התכנסות.

לצד תפקידו כמקום תפילה יש למסגד תפקידים נוספים, כמו שיעורי דת לבני כל הגילים. שיעורי הדת ניתנים על ידי חכמי הדת בכל יום, ובמיוחד בערב חג ובחודש הרמדאן. בעבר נהגו המוסלמים להתכנס במסגד כדי לשמוע על העמים והדתות שקדמו לאסלאם מפי ה"קסאס", מספר הסיפורים. המסגד הוא גם המקום שפונים אליו בעתות מצוקה, אישית או ציבורית. למשל, כאשר פורצות מגפות, או אם אדם תועה בדרכו וזקוק לעזרה. מבנה המסגד מותאם לתפקידיו: אולם תפילה שלתקרתו צורת כיפה, חצר מקורה, מגדל המואד'ן שממנו קוראים לתפילה, והמידאה – מקום ההיטהרות בחצר.

אימאם

אימאם הוא תואר מנהיגות מוסלמי, שהגדרתו שונה בזרמים השונים באסלאם. באסלאם הסוני, האימאם הוא ראש המסגד, מנהל התפילה בציבור ודרשן. האימאם משיב במקרים רבים על פניות הקהילה בנושאי דת, ולעתים הוא גם מנהיג הקהילה. האימאם הוא לעתים קרובות האדם המשכיל ביותר בתחום הדת בקהילה.

המספר

אלטייב ע'נא'ים הוא משורר, מתרגם ועיתונאי מבאקה אלע'רבייה. הוא כותב בערבית ובעברית, ובימים אלה הוא כותב את עבודת הדוקטורט שלו במחלקה לספרות עברית באוניברסיטת תל אביב. בין השאר תרגם שירים מהשירה הפלסטינית החדשה. ע'נא'ים זכה בשנת 2012 בפרס טבע לשירה, שהוענק בפסטיבל המשוררים במטולה.

הסיפור מוער בהדגשים דידיקטיים

מדוע נקרא הסיפור "מתן בסתר"?

אחת ממצוות החג היא מתן צדקה לעניים. גם המצווה המרכזית של שחיטת בהמה לזכר סיפור העקדה משרתת את מצוות הצדקה לעניים, שכן שלישי מן הבשר ניתן לעניים. כיום יש הממירים את השחיטה במתן צדקה.

הצדקה מלווה חגים רבים בכל התרבויות המונותאיסטיות, כמו גם בתרבויות אחרות, ומעידה על ערבות הדדית (סולידריות), שבאה לידי ביטוי בצמתים החשובים לחברה ומזכירה לכל בניה ובנותיה את המחויבות של אדם לרעהו. אבל מדוע מתן בסתר?

הרעיון החברתי של "מתן בסתר" מופיע במקורות (לדוגמה: מגילת רות), בסיפורי העם ובסיפורים הנכתבים בימינו, בתרבות היהודית, הנוצרית והמוסלמית ובתרבויות אחרות.

הכפר באקה

היכן מתרחש הסיפור?

הסיפור מתרחש בכפר באקה, השוכן על הגבול. עובדה זו משרה מתח, עניין וסקרנות מיד בתחילת הסיפור, בניגוד למשתמע מן התיאורים הגלויים על כפר שקט, אולי עם חלקות אדמה, דוגמת חלקתו של קאסם; אל השוק באים הסוחרים, כל אחד לבסטה שלו, כדי למכור את מרכולתם, ותושבי השכונות השונות באים אליו לקנות.

במרכז הכפר יש מסגד שאליו באים להתפלל, וסמטאות "שבתיהן נדמו כמשולבים אחד בשני" – האם קרבה זו מעידה גם על קשר של מחויבות בין אנשי הכפר – מחויבות שהופרה, כפי שאמר קאסם לעצמו, לאימאם ולחבריו, כאשר הם לא ראו ש"אכן יש עוני רב..." למרות הסמיכות בין הסמטאות הצרות והקרובות?

שגרת החיים מתנהלת ברחובות הכפר, בשוק, ובחצרו של קאסם, הפתוחה לאנשים רבים. החריגה מהשלווה ומהשגרה מתרחשת בתוך הבית של משפחת איברהים, ואז היא מתקשרת גם לאירועים

המשנים משהו באווירת הכפר – החגים. החגים הופכים לציוני זמן: "לפני יותר מחודש וחצי רק חגגו את עיד אל־פטר, ורק שבוע וחצי בערך נותרו עד עיד אל־אדחא, הכפר באקה החל להתכונן לחג ההולך ובא". כל הסיפור מתרחש בתוך הכפר, ורק שני ערוצים יוצרים פתח אל מחוץ לכפר: אחד מהם מגולם באמו של מוחמד, שהגיעה כזרה ממקום אחר בעקבות בעלה, וחיה בעוניה ובשתיקתה. איש לא מבחין בכך. רק קאסם, ברגישותו ובהקשבתו למתרחש סביבו, שומע את הזעקה שבשתיקתה ולוקח אחריות, כמתחייב לדעתו מבני אותו הכפר.

הערוץ השני מגולם ברדיו קול קאהיר. קאסם וחבריו מקשיבים לשירים שהוא משדר בכל ערב על מפתן חנותו של אבו השאם.

האם סגירותו של הכפר נובעת מקרבתו לגבול, או שזו דרכם של כפריים, להגביל את חייהם לתחומי הכפר, לטוב ולרע?

האם המתח, הסקרנות והעניין שנוצרים בתחילת הסיפור בשל מיקום ההתרחשות "בכפר השוכן ליד הגבול" יוצר ציפייה שמהו יקרה בנוגע לגבול? האם זה יקרה בגלל אירוע שיגיע מחוץ לכפר, מעבר לגבול או אולי דווקא מתוך הכפר עצמו, בשל אנשיו "המתרשלים" במחויבותם לשכניהם? אלטייב הסופר, שנולד וחי בכפר באקה, כותב [באחד ממאמריו](#): "למזלי, או לדאבוני, נולדתי בקצה גבולי של כפר גבולי באזור גבול. המפגש הזה אמור להיות פורה". האם במאמרו רומז אלטייב על משמעותו של גבול היוצר מתח ואי-ודאות על מה שהתרחש?

מיהו חאג' קאסם?

חאג' קאסם הוא הדמות המרכזית בסיפור. הכינוי חאג' שצורף לשמו מגלה לנו שהיה במקוה וקיים את מצוות העלייה לרגל. פירוש המילה קאסם היא "המחלק". האם פירוש השם מתקשר לדמותו ולמעשיו בפסקה הראשונה, כאשר אנו יודעים שחאג' קאסם התגורר לבדו ושאין לו משפחה קרובה? אנחנו מלווים את חאג' קאסם לאורך כל הסיפור. דמותו הולכת ונחשפת בפנינו, ובכל תמונה נגלים פנים נוספות של מראהו ושל אורח חייו, ועדיין הוא נשאר דמות מסתורית "כמי שנפל מתוך עץ גבוה או שמים מרוחקים". בעקבותיו אנחנו מכירים את הכפר באקה, את הדמויות הנוספות שהוא קשור אליהן, ואת המשפחה של אברהים אלסוקי והמתרחש בין כותלי ביתה. דמותו נעה בין דמות ריאלית של פלאח, עובד אדמה הלבוש בבגד הפלאחי המסורתי, מגדל חיות ומתפרנס מן הבסטתה שלו, לבין דמות מסתורית-משהו של זקן עם "שערות לבנות שלא נשרו עם הזמן", "שפם לבן המכסה את שפתו העליונה" ו"למרות גילו המבוגר, הוא בריא, חזק וזקוף קומה".

הניגודים בדמותו גדלים והולכים: אין לו משפחה וקרובים, ובכל זאת הוא קשור לאנשים - אלה שבאים לבקש את עצתו, ואלה ש"חברותם לא דהתה עם השנים" – מאפיין המתקשר לפירוש שמו. ואכן, הוא "שונה משאר בני כפרו". גם העובדה שהוא צמחוני מבדילה אותו מסביבתו. האם הדבר קשור לעבודתו עם בעלי החיים ולטיפוחם הדואג והאהב, המתבטא באורח חייו ובקשר לאדמה וכל מה שהיא מניבה? העובדה שקאסן הוא צמחוני אינה עולה בקנה אחד עם מנהג שחיטת הכבשים בחג. קאסם מביא כבש חי "מתן בסתר". האם קאסם משאיר למשפחת אברהים להחליט מה יעשו עם הכבש? דמותו מופיעה לכל אורך הסיפור, ולמעשה מניעה את העלילה, אולם לאחר שנתן בסתר הוא "נעלם כמו שד לבן הנע במהירות הבזק" ומשאירה אותנו הקוראים עם סימני שאלה – האם הוא איש צנוע, ולכן נעלם, או שיש בו משהו על-אנושי?

דמותו של קאסם מוסיפה לתמונה של שגרת החיים השלווה בכפר שעל הגבול. הוא "לא היה מעוניין לחולל שינוי בחייו האישיים". תחושת השגרה ניכרת בהתנהלותו היומיומית של קאסם, הנעה בין תפילות היומיום, כמצוות מוסלמי, הטיפול בחלקת אדמתו ובעלי החיים שלו, והמפגשים עם חבריו הקבועים, המתראים מדי ערב על מפתן החנות של אבו השאם. אבל ככל שמתקדמים בתיאורי השגרה השלווה, גדל המתח לקראת משהו שחייב לקרות.

האם דמותו של קאסם מרמזת לנו, הקוראים, שאכן משהו יקרה? האם השלווה בכפר היא רק אשליה, כפי שמעיד קאסם, ש"ישנם רעבים בכפר שלנו, בזמן שאנחנו ישנים"?

ההכנה לתפנית נמצאת גם באווירת הכפר, שעד כאן לא נראה משהו חריג בהתנהלותו – "הכפר באקה החל להתכונן לחג ההולך ומתקרב". הכפר מתעורר בזכות הפנסים המאירים בלילה ובזכות קולות הצאן, המזכירים את מנהג שחיטת הכבשים ושוברים את השלווה והשקט; בתמונה הבאה יישמע קולה החרישי של אום מוחמד המייחלת לעזרה.

בתמונה האחרונה, לפני שקאסם "נעלם מביתה של המשפחה", הוא נותן מענה נוסף למצבם, לא רק על ידי צדקה שניתנת בסתר פעם אחת; הוא מזמין את מוחמד לעבוד אצלו בשכר, אבל מדגיש שעליו לעבוד בלי להפסיק את לימודיו.

מהן המשמעויות שניתן ליחס לעובדה שקאסם הצמחוני, אוהב החיות, מזמין את מוחמד לחווה, ללמוד כיצד לטפל בבעלי החיים לאחר החג?

מה יודעים על אום מוחמד ומה סמוי ונשאר בסימן שאלה?

אום מוחמד נחשפת ברגע של משבר וחולשה, כאשר ברקע אנשי הכפר מתכוננים לעיד אלאדחא ו"כל בעל יכולת קנה לו כבש אחד או יותר, וקולות הצאן נשמעו מכל עבר".

סיפור חייה נבנה מתמונות קטועות, המגלות בכל תמונה מידע נוסף, וגם הוא רק ברמז, המתקשר לסיפור חייה כ"אישה זרה שהתיישבה בכפר שלהם עם בעלה אבראהים" ומאז מותו "היא המשיכה להתעטף בשתיקה, בעוני ובסבל רב". באירוע הקצר בבית אום מוחמד, שקאסם נחשף אליו במקרה, היא אמנם מתגלה ברגע של חולשה, אבל משיחתה המביכה עם בתה ברור שהיא בעלת יוזמה וכוח פנימי. היא "מתאמצת להסתיר את דמעותיה" ואינה משתפת אותם בסבלה. היא מבטיחה להכין מרק, הגם שמטבחה ריק.

בסיפורי העם בתרבויות השונות מוצאים את דמות האם הדואגת לילדיה וחייה למענם, ומסתירה את מצבם הקשה מעיניהם או מעיני השכנים בדרכים שונות; במקורות היהודיים אלה "חלות לשבת", ובמקורות המוסלמיים והיהודיים מוצאים את "מרק האבנים". כאשר הכבש נקלע לחצרה, האם מקווה שבעל הכבש יבוא לקחת את רכושו, למרות מצבה הקשה.

סיפור חייה הגלוי-סמוי של אום מוחמד מצטרף לדמותו של קאסם על היבטיה הגלויים והנסתרים, ולעלילה המשאירה גם את סוף הסיפור, על גורלו של הכבש ועל המשך חייו של מוחמד בסימן שאלה. כך גם חללי המידע ביחס לעבר של משפחת אבראהים אלסוקי - מדוע הידרדרה המשפחה לעוני? מה קרה לאחר המפגש עם קאסם? אלה חוסרים שהקוראים/ות יכולים למלא.

הסיפור מתאר התרחשויות, וכדרכם של סיפורי עם הוא אינו חושף רגשות ומחשבות, אך בונה עמוד שדרה ערכי שניתן לעבות בפרשנויות שונות למה שקרה ולמה שעשוי לקרות.

דמותה של אם המגוננת על בנה עשויה להתקשר גם לדמותה של הגר, המגורשת מאוהלה בידי אברהם לאחר ששרה תבעה ממנו להרחיק את ישמעאל ואת אמו. אברהם מילא את בקשתה ולקח אותם עד מכה. הגר וישמעאל נותרו ללא מים, והגר החלה לרוץ בין שתי גבעות – צפא ומרוה – כדי לחפש מים לבנה. על פי "סיפורי הנביאים" (מאת מוחמד בן עבד אללא אלכסאאי, מערבית: אביבה שוסמן), הגר נשאה תפילה לאלוהים שיציל אותם, והמלאך גבריאל הוא זה שמבשר לה על ההצלה. בסיפורת העממית מצוין שישמעאל גירד ברגלו בחול ופתאום נבע בקרבנו מעין (שנקרא בהמשך "ביר זמזם"). ישמעאל ואמו נשארו במקום וחיו בו עד מותם, כאשר אברהם פוקדם מעת לעת ודואג לשלומם.

לאירועים ולמקומות אלה יש ביטוי בטקסים הנערכים בימי החג. עולי הרגל חייבים לרוץ בין שתי הגבעות, לזכר ריצתה של הגר. מעין הזמזם, הנובע בקרבנותן, נחשב למעיין קדוש.

<--- צפו בסרט מצויר על ישמעאל - איסמאעיל

<--- קראו סיפור מסיפורי חז"ל: חלות לשבת

<--- הקשיבו לשירו של חנוך לוין "הגר"

מיהו הילד מוחמד בסיפור?

מוחמד ואחיותיו מבליים את זמנם כפי שמבלים ילדים, למרות מצבה הקשה של אמם ושלהם עצמם. איננו יודעים מה גילו של מוחמד יחסית לאחיותיו, אבל כאשר קאסם מופיע בביתם ומביא להם ירקות ופירות מן השפע של גנו לקראת החג, הוא מציג את עצמו כ"מוחמד אבראהים אלסוקי, **אני הגדול בבית**". הוא חי במשפחה ללא אב, עם אם ושלוש אחיות.

לאחר ביקורו של קאסם, **מוחמד** ממשיך להתנהג כילד עם אחיותיו: מבלה, משחק, רץ ורוקד, אבל הוא מקבל הזמנה מקאסם לבוא לחוותו וללמוד, ואז גם יקבל סוג של שכר. האם כאן מתחילה התבגרותו?

מי היה אבראהים והאם שמו מקרי?

שמו של אבראהים מופיע רק כאשר קאסם נזכר מיהי האלמנה וכיצד הגיעה לכפר, וכן בשיחה בין קאסם לחבריו על אחריותם של בני הכפר לגורל המשפחה. למרות זאת, דמותו של אבראהים קיימת בסיפור, שהרי סיבת החג במסורת המוסלמית היא לזכר עקדת ישמעאל והצלתו על ידי אלוהים (במקביל לעקדת יצחק במסורת היהודית).

החג מדגיש את התנהגותו של אברהם, המקבל את צו האל ומוכן להקריב את בנו יחידו למען האמונה באלוהיו. בקוראן אברהם משתף את ישמעאל בהתלבטות ובמצוקה שלו בדילמת ההקרבה: "כאשר גדל דיו למעשים עמו, אמר, בני, ראיתי בשנתי כי עלי להעלותך קורבן. חשוב וראה מה דעתך. אמר, אבא, עשה כאשר צוית. אם ירצה אלוהים, תמצא כי אני בעזי הרוח... כבר קיימת את החלום! כך נגמול למיטיבים. זהו הניסיון הברור. פדינו אותו בבהמת קורבן אדירה" (סורה 37: הערוכים, פסוקים 107-102).

סופו של הסיפור במקורות היהודיים והמוסלמיים מציג את האירוע כמבחן שאברהם עמד בו, ואלוהים הוא זה שעוצר אותו מלהעלות את בנו לעולה ושולח תמורתו את **הכבש**. גם במסורת היהודית, בראש השנה וביום כיפור נזכרים בעקדה בזכות השופר, שבו משתמשים כדי לפתוח שערי שמים ולהביא לקבלת התפילות והבקשות.

הצעות לתהליך הוראה-למידה בגישה החקרנית ושילוב ביצועי הבנה

1. אנחנו, הקוראים/ות, יודעים/ות על חאג' קאסם מן התיאורים של הסופר, מאמירותיו וממעשיו. מהן השאלות שנשארות ללא מענה?
2. הדמות המרכזית, חאג' קאסם, היא דמות אנושית, ובכל זאת רב הנסתר על הגלוי בה. מה גלוי? מה נסתר? כיצד הדמות הגלויה-סמויה של קאסם מתקשרת לשם הסיפור?
3. נקודת התפנית בשגרת החיים, הן של חאג' קאסם והן בחיי הכפר, מתרחשת בהקשר של עיד אלאדחא. מהם הקשרים בין ההכנות לחג לבין האירוע, ששותפים לו קאסם, חבריו ומשפחתו של אבראהים?
4. חאג' קאסם, שהיה אדם דתי, היה צמחוני, דבר שעלול לפגוע בקיום המצווה של שחיטת כבש לכבוד החג. האם חאג' קאסם מעניק למצווה משמעות נוספת?
5. הסיפור מעוגן בתרבות הערבית, אבל התשתית הערכית שלו מאפשרת קשרים בין-תרבותיים, בזכות הערכים המשותפים – זהו את הערכים הבונים את היחסים בין הדמויות וחפשו סיפורי עם שמופיעים בהם ערכים האלה – מדוע הערכים החוזרים מופיעים דווקא בסיפורי עם?
6. הסיפור מתחיל בתמונה ארוכה של שלוה ושגרת חיים, הן של קאסם והן של חבריו ואנשי הכפר. התמונה העצובה של משפחת אום מוחמד מערערת את אשליית השלוה – מהי הביקורת החברתית הנשמעת בשיחה בין קאסם לחבריו?

הצעות לביצועי הבנה תהליכיים

1. על משפחתו של אברהם יודעים מעט מאוד, אבל מתוך הגלוי ניתן לשער על חיי המשפחה לפני האסון ועל חייה של אם המשפחה, שהיתה זרה כאשר התיישבה בכפר. העלו השערות על חיי המשפחה ושלבו את התמונות המשוערות בתוך הסיפור.
2. הסיפור מסופר על ידי הסופר ומנקודת מבטו. ניתן לספר את העלילה מנקודת מבטו של מוחמד: אני מוחמד ואני גר בכפר ששמו באקה... בכפרנו גר חאג' קאסם...
3. אום מוחמד הגיעה לכפר בשל נישואיה לאברהם. היא יכולה לספר את סיפור חייה ולהשלים תמונות שחסרות בעלילה, מאז שהגיעה לכפר ועד ש"האיש הזקן" נכנס לביתה עם המתנה מ"החווה של חאג' קאסם". בחרו מקומות לשלב את סיפורה בגוף ראשון, או ספרו את כל העלילה מפיה.
4. קאסם וחבריו נוהגים לשבת על מפתן החנות של אבו השאם, רואים את המתרחש בכפרם, משוחחים על החדשות המקומיות והעולמיות ומאזינים לשירים מצריים, שהיו משודרים בסות אל-קאהרה (קול קהיר). חברו שיחה בין קאסם, אבו השאם, אבו מרואן ואבו סוהיל.
5. כאמור, דמות האם שדואגת לילדיה ומנסה לא לביישם בשל עוניה נמצאת בסיפורי עם בתרבויות שונות. אום מוחמד עונה לבתה שהיא עומדת להכין אוכל, כאשר היא יודעת שהמטבח ריק – מהן המחשבות שחולפות בראשה של האם? מה היא אומרת לעצמה בלחש?
6. חאג' קאסם היה שונה בצמחוניותו משאר אנשי הכפר, וגם אום מוחמד היתה זרה ושונה, ובשל כך אולי גם חריגה בשל בדידותה ומות בעלה, אברהם. בעקבות עבודתו של מוחמד בחווה נפגשים קאסם ואום מוחמד פעם נוספת ומשוחחים. בנו את השיחה ביניהם.
7. הסיפור בנוי בתבנית של סיפור עם ומעוגן בסיפורים מהמקורות בעבר. הדגישו בסיפור: מהן התמונות שעשויות להתרחש בימינו? במה הסוגה העממית תורמת להעברת הסיפור גם לימינו?

הצעות לביצועי הבנה מסכמים

1. כתיבת מחזה בשפה הערבית או בשילוב שתי השפות, ערבית ועברית, כך שניתן להעלותו כהצגה:
זיהוי התמונות שרוצים להמחזי
אפיון הדמויות (לבוש, התנהגות, שפת דיבור)
הנחיות לעיצוב המקום והזמן של כל תמונה
כתיבת הדיאלוגים בכל תמונה
כתיבת הנחיות לבימוי

1. הוספת פרק לסיפור:

מוחמד חוזר לאחר יום עבודה ומביא ממתעמי החווה לאמו – מהי השיחה ביניהם? אחת האחיות רוצה להצטרף אליו... מוחמד אינו מסכים...
המקרה מתגלה בכפר וכולם משוחחים עליו – שבצו בסיפור שיחה על האירוע.
הסיפור כולו מנקודת מבטה של האם: אני אום מוחמד ואני גרה בכפר באקה הנמצא ב...
הגעתי לכאן... חיינו היו טובים ונולדו לנו...

1. הוספת איורים לסיפור או הפיכתו לתלת-ממדי:

יצירת הדמויות חזותית, כמשקפות את אופיין ותפקידן בסיפור.
ציור הסיפור בתמונות או בצורת עלילון (קומיקס).
ציורים מופשטים המתארים את המסרים.

1. כתיבת סיפור המתקשר ל"מתן בסתר" או לערכי עיד אלאדחא ורלבנטי לימינו (לכל אדם מכל דת, תרבות ולאום).
2. כתיבת הסיפור החדש באחת השפות, ערבית או עברית, או בשילוב שתי השפות.
3. קריאת הסיפור בפני קבוצת ילדים ו/או כל הילדים.
4. קריאת הסיפור בפני ההורים בבית.
5. שיח או פעילות ביוזמת כותב/ת הסיפור.

פרסום זה הופק בסיוע האיחוד האירופי. האחריות הבלעדית על תכניו של פרסום זה נתונה בידי עמותת הגר לחינוך יהודי-ערבי לשוויון ואין להתייחס אליהם בשום אופן כמשקפים את עמדות האיחוד האירופי.

This publication has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of Hagar Jewish-Arab Education for Equality and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.